

Reflexe českého metodologického vzdělávání

Odpověď Jakubu Záhorovi

JAN KOFROŇ, ILONA KRUNTORÁDOVÁ

**Reflexions of the Czech Methodological Education:
A Response to Jakub Záhora**

Když jsme před rokem finalizovali článek o výuce metod v české politické vědě (Kofroň – Kruntorádová 2015; dále KK 2015), doufali jsme, že náš článek vyvolá diskusi a kritické zamyšlení. Nepopíráme, že naší ambicí bylo podpořit diskusi spíše na praktické úrovni jednotlivých institucí než na abstraktní akademické rovině. Přesto nás těší, že se Jakub Záhora (2016) pokusil o kritickou reflexi našeho článku. Zároveň se však domníváme, že část jeho textu výrazně přesahuje záběr původní stati. Subjektivně se proto domníváme, že by jeho příspěvek více vynikl v podobě originálního článku podpořeného hlubším empirickým výzkumem. Nyní často naznačuje potenciálně zajímavá rozvedení či doplnění našeho výzkumu, jen výjimečně však dovádí svůj argument do důsledku.

Bez ohledu na tento náš názor se níže pokusíme o diskusi se Záhorovým textem. Naše odpověď je rozčleněna do pěti částí. V té první stručně reagujeme na kritiku týkající se údajné delegace interpretativního výzkumu do role druhořadé vědy. V následující se pak více zabýváme otázkou praktické relevance a problematizujeme Záhorovo tvrzení o neúspěšnosti predikcí v politické vědě. Ve třetí části stručně připomínáme cíl svého původního článku, jaké byly jeho hlavní argumenty a proč se domníváme, že Záhora námi deklarovaný cíl i hlavní tezi výrazně posunul. Ve čtvrté části pak stručně pojednáváme o některých metodologických volbách našeho původního textu, které Záhora kritizuje. V poslední části se pak krátce věnujeme otázce mocenského využití (či zneužití) metod, kterou autor kritiky sice zajímavě načrtl, ale věnoval jí až překvapivě omezenou pozornost.

EPISTEMOLOGIE ANEB JAK PSÁT O TĚCH DRUHÝCH?

Než přejdeme k dalšímu, je třeba se alespoň stručně vyrovnat s kritikou údajného delegování interpretativismu do pozice méně hodnotné vědy (Záhora 2016: 73–74, 78). Činíme tak údajně i tím, že (pozitivistickou) americkou politickou vědu popisujeme jako zásadní pro obor (Tamtéž). Samozřejmě vnímáme, že například evropská politická věda v posledních dvaceti letech učinila výrazný pokrok (a výrazně přispěla zejména v oblasti interpretativních a kritických přístupů), pochybujeme však, že ji to automaticky staví na roveň americké politické vědě. Kdyby nic jiného, stále zde existuje řada poloautonomních evropských národních výzkumných tradic, které i v důsledku jazykových omezení nejsme s to náležitě reflektovat. Zároveň i například z výzkumu Maliniaka, Petersonové a Tierneyho (2012: 48–54) plyne, že v řadě evropských (ale například i latinskoamerických) států jsou americké časopisy, univerzity a badatelé považováni za ty oborově nejvýznamnější. Vzhledem k omezenému rozsahu našeho článku proto považujeme důraz na americkou větev oboru za adekvátní, jakkoliv zjednodušující.

Samozřejmě nepopíráme, že naše epistemologická pozice je v širším smyslu naturalistická (viz též Kofroň 2012, 2013). Nejsme tedy ve svém subjektivním hodnocení přínosu jednotlivých epistemologií zcela nestranní. Přesto nepovažujeme interpretativní výzkum (či jeho velkou část) za nezajímavý a bez praktického přínosu. Nepopíráme, že naturalistický výzkum má dle nás širší praktickou relevanci (k tomu viz následující kapitolu) a nabízí řešení otázek, které my považujeme – jistě subjektivně – za významnější.

Jelikož bychom považovali za nepatřičné omezit svůj text pouze na naturalistické přístupy a pro ně relevantní metody, museli jsme se vyrovnat i s interpretativistickým táborem. Jakožto neinterpretativci však narážíme na otázku, jak mluvit o interpretativních přístupech (pokud je nechceme přímo ignorovat). Naše teze o interpretativních přístupech byly proto velmi omezené a opatrné. Především z našeho textu (KK 2015: 28) plyne, že interpretativní výzkumníci se chtějí účastnit veřejných debat. Na rozdíl od Záhory (2016: 78–80) se tedy domníváme, že minimálně tuto rovinu praktické relevance jsme interpretativním přístupům neupřeli (to paradoxně sám uznává na s. 78). Dodejme však, že výrazná kritika úspěšnosti praktické relevance interpretativistických a kritických směrů se ozývá i ze samotného kritického a interpretativního tábora (například ve vztahu ke kritické geopolitice; viz Mamdouh 2010; Fendrych 2016).

Záhora (2016: 78) také kritizuje naše tvrzení, že s postupem času zřejmě bude sílit metodologická uvědomělost na straně interpretativních badatelů. Nejsme si však jisti, zda se domnívá, že interpretativisté již dávno dosáhli metodologické preciznosti, a že tedy důraz na metodickou korektnost u tohoto přístupu nebude sílit. Naši tezi přitom bylo, že (spolu se zráním interpretativistického přístupu) lze očekávat zvyšování důrazu na metodologické standardy interpretativních (a kritických)¹ prací.² Domníváme se, že práce Banty (2012), Lupovicího (2009) či Saltera s Mutluem (2013) značí právě i snahu o rigoróznější metodologické uchopení výzkumu – přinejmenším v případě části interpretativního tábora. Na rozdíl od autorů, které preferuje Záhora, nahlížíme interpretativismus kritičtěji, přesto se nedomníváme, že lze v našich omezených zmínkách o interpretativismu najít snahu jej paternalizovat či ponižovat.

Zdůrazněme, že v současném kontextu české politické vědy považujeme otázku (nedostatků) metodologické výuky za závažnější pro ty vědce, jejichž výzkumné otázky volají po využití metod tradičně spojovaných s kauzální inferencí, specificky pak s metodami kvantitativními. Proto je náš text více orientován na naturalistické přístupy a specificky pak na statistické metody (běžné v USA).

PRAKTICKÁ RELEVANCE A PREDIKCE ANEB PROČ NEJSME SKEPTICI

Praktickou relevanci vnímáme jako kontinuum mezi dvěma obecnějšími pojetími. První pojetí představuje praktická relevance v podobě (mnohdy kritického) zapojení do širších společenských debat a druhé pojetí se projevuje jako snaha zapojit se do řešení velmi konkrétních až technických otázek, aniž by se však zpochybňoval základní cíl určité politiky. Hledají se výhodnější cesty, jak předdefinovaného cíle (rychleji, efektivněji) dosáhnout za využití dostupných zdrojů. Snahu o praktickou relevanci ve smyslu prvního pojetí sdílají vskutku přístupy kauzální i interpretativní (potažmo i kritické). Takové zapojení je samozřejmě významné, jistým problémem však může být jeho buď opožděný, nebo omezený efekt. I proto nelze odmítat snahu o praktickou relevanci v jejím druhém, mnohem užším a techničtějším pojetí. Výhodou takového zapojení je, že přináší potenciál pro poměrně rychlou změnu, byť s tím, že jsou akceptovány základní cíle politik a například nastavení systému, což může vyvolávat řadu morálních otázek. A právě v tomto druhém pojetí vnímáme větší úsilí (ne vždy úspěšné) kauzálně orientovaných badatelů.

Specificky (severoamerický) subobor bezpečnostních studií usiluje o užší praktickou relevanci dlouhodobě a výrazně. Zmíňme, že autoři tohoto suboboru řešili otázky výhodnosti strategického bombardování vs. přímé letecké podpory (Pape 1996; Haun – Jackson 2016), dostatečnosti sil NATO a vhodných operačních strategií ke konvenčnímu odstrašení SSSR

(Mearshiemer 1981, 1982), diskutovali o zavádění přesně navážené munice a jejího významu pro průlomové operace (Mearsheimer 1983), usilovali identifikovat hlavní faktory efektivity v konvenčních bitvách (Biddle 2004; Talmadge 2015) atd. Jde tedy o snahu studovat politicky relevantní problémy, často na úrovni specifických, téměř technických opatření.³ Přinejmenším tento typ snahy o užší praktickou relevanci není interpretativnímu a kritickému táboru, pokud víme, do té míry vlastní,⁴ a proto jsme praktickou relevanci více zdůrazňovali u skupiny prací orientovaných kauzálně.

Přenesení výstupů výzkumu do praxe je samozřejmě komplikované. Fakt, že politici mohou být ze svých mocenských důvodů hlouš nejenom k širším argumentům (které mohou kritizovat například samo nastavení systému), ale i k argumentům spíše technickým, je zřejmý. Značná část tohoto problému však leží mimo vědeckou sféru, a proto jsme tento aspekt uskutečnitelnosti praktické relevance neřešili.

Druhým a dle nás zásadním bodem je pak zpochybnění predikcí jakožto úhelného kame-ne praktické relevance. Zde se přirozeně kříží naše naturalistické ukotvení s interpretativním ukotvením kritika. Nemá smysl zde opakovat debatu o obecném významu predikcí (základní diskusi poskytuje například Chernoff 2007). Podstatnější je, že dle Záhory (s. 79) je politická věda neúspěšná v predikcích. Toto tvrzení dokládá na dvou případech: na neschopnosti předpovědět konec studené války a „neúspěšné“ Mearsheimerově (1990) predikci vývoje Evropy po studené válce. Tvrzení o obecné neúspěšnosti predikcí by si jistě zasluhovalo detailnější analýzu, především však lze v této námitce spatřovat dva základní problémy.

Zprv je pochopitelné, že schopnost predikovat v zásadě jedinečné události (jako například konec studené války), které mají charakter diskontinuit, bude omezená. Či přesněji řečeno, naše predikce mohou být pouze podmíněné, například v podobě scénářů rozpracovaných pro alternativní konfigurace proměnných. V tomto smyslu není hlavní chybou Mearsheimerovy predikce fakt, že se nenaplnily předpoklady jeho scénáře (viz Záhora: pozn. 5), nýbrž to, že Mearshiemer nerozpracoval svou vizi do podoby scénářů pro alternativní konfigurace distribuce moci (a přítomnosti USA na kontinentu). V tomto smyslu Mearsheimerova predikce pokrývá pouze jednu specifickou konfiguraci (nevyváženou multipolaritu bez USA na kontinentu). Relevance jeho predikce se ukáže až v okamžiku, kdy USA odejdou z kontinentu a změní se distribuce moci v regionu (sílicí Čína a možnost osamostatnění Skotska zde vytvářejí slibné předpoklady pro takový vývoj). Uvedený případ proto vnímáme nikoliv jako podnět k plošné kritice predikcí jako takových, ale spíše jako podnět ke změně způsobu vytváření predikcí v politické vědě.

Podstatnější však je, že jak jsme výše řekli, nemalá část výstupů politických vědců se zaměřuje na otázky mnohem detailnější (a techničtější). Redukce politické vědy na studium velkých, neopakovatelných událostí fakticky marginalizuje rozsáhlé oblasti výzkumu řady politických vědců. I vzhledem k tomu, že tato část výstupů usiluje o užší praktickou relevanci (viz výše), by tedy bylo logické ptát se na schopnost predikce především v těchto otázkách. Jako příklad úspěšné a velmi precizní předpovědi v této oblasti uvedme Mearsheimerovu (1991) predikci rychlého a snadného vítězství USA v první válce v Zálivu. Mearsheimer, který se opíral o mimořádnou kompetenci v oblastech konvenčního boje mechanizovaných svazů (viz Mearsheimer 1981, 1983), předpověděl, že vítězství nad tehdy obávaným Irákem bude nejenom rychlé (v řádu dní), ale také že americké ztráty nepřekročí 1000 (respektive 500) vojáků. Jde o překvapivě precizní odhad, zejména když uvážíme, že Mearsheimer disponoval pouze veřejně dostupnými informacemi. V každém případě otázku, zda političtí vědci a zvláště badatelé a badatelky v oblasti bezpečnostních studií dokážou produkovat úspěšné predikce v užších otázkách, považujeme za otázku legitímní, mimořádně zajímavou, která však čeká na další výzkum.

VÝUKA METOD JAKO PROBLÉM VÝZNAMNÝ, NIKOLIV VŠAK JEDINÝ

Záhora hned na několika místech (2016: 73, 76) textu autoritativně tvrdí, že jsme označili výuku metod za hlavní problém české politické vědy. To je však mylné čtení

našeho textu, nic takového netvrdíme a ani implicitně nenaznačujeme. Náš článek neusiloval odhalit hlavní problém české politické vědy, nýbrž porovnával výuku metod a metodologií na významných amerických, (západo)evropských a českých univerzitách.

Jelikož se domníváme, že metody a metodologie hrají významnou úlohu v moderní politické vědě a jejich nezvládnutí může výrazně ovlivňovat naši schopnost (1) číst a kriticky vstřebávat zahraniční práce (nemluvě o pracích z jiných oborů); (2) publikovat výsledky vlastní práce v kvalitních žurnálech; a (3) produkovat silný výzkum (bez ohledu na to, zda určený pro praxi, či akademii), má smysl se tímto aspektem zabývat. Nesrovnávali jsme však relativní dopad metodologické nekompetence s dalšími problémy, které trápí náš obor. Souhlasíme, že například teoretická a jazyková nekompetence spolu s chronickým nedostatkem časových a finančních zdrojů na výzkum mohou zcela přebít význam nedostatků metodologických. Relativní významnost těchto faktorů se přitom může lišit mezi pracovišti, výzkumníky a může se lišit podle výzkumných témat – to je však otázka pro jiný výzkum.

Záhora též zdůrazňuje, že problémem není samotný počet kurzů. Nicméně i my v textu jasně říkáme, že nejde jen o celkový počet kurzů, ale i o jejich strukturu. Konkrétně píšeme (zcela bez odkazu k jakékoliv specifické metodologii), že „*přetrvává nedostatek jakýchkoliv pokročilejších metodických kurzů*“ (KK 2015: 40) – zde se Záhorou jednoznačně souhlasíme. Přinejmenším půl problému vidíme v problematické struktuře, která je často důsledkem paralelní existence několika příbuzných suboborů. Faktem však je, že tam, kde výuka (například statistiky) zcela chybí, je hlavním problémem opravdu právě počet kurzů.

Kdybychom měli nabídnout doporučení (čemuž jsme se v našem textu vyhnuli), doporučili bychom, aby se na počátku bakalářského stupně vyskytoval alespoň jeden semestr úvodního metodologického kurzu. V průběhu téhož stupně by se však ideálně měl objevit i povinný úvodní kurz statistiky i kurz věnovaný takzvaným kvalitativním metodám. V magisterském stupni pak dává smysl uvažovat o povinném kurzu mírně pokročilé statistiky a povinně volitelných kurzech interperativních, respektive kauzálních kvalitativních metod. Případné pokročilejší kurzy bychom nedoporučovali zařazovat jako povinné ze dvou důvodů: (1) přinejmenším část studentů je díky svému zaměření nevyužije (ani pasivně); a (2) i z pohledu vyučujících by to znamenalo mimořádnou časovou zátěž. Přirozeně se nabízí sjednocení metodologických kurzů pro příbuzné podobory. Domníváme se, že naše doporučení lze jen stěží číst jako volání například po masivním zvýšení počtu (kvantitativních) kurzů.

Na závěr zdůrazněme, že význam metodologické výuky tkví v tom, že její systematické zanedbávání vede k poměrně širokým důsledkům (může například vést k omezení zkoumaných témat), které překračují vlastní otázky metodologické preciznosti (viz KK 2015: 40–41), proto má smysl problematiku řešit.

METODOLOGICKÉ VOLBY

Záhora kritizuje i několik metodologických aspektů našeho výzkumu. Jde o (1) vymezení pracovišť takzvané politické vědy; (2) využití žebříčků univerzit/programů; (3) kategorizaci kurzů; a (4) absenci terénního výzkumu.

Souhlasíme se Záhorou, že omezení politické vědy na její formálně institucionalizovanou složku v podobě příslušných institutů či kateder nutně vynechává část autorů či studentů, kteří sice produkují politickou vědu, ale pod institucemi, které to svým názvem neindikují. Naším cílem nebylo kohokoliv vylučovat z politické vědy.⁵ Ostatně sám první autor tohoto textu nezískal politickovědní vzdělání (což dodnes pociťuje jako profesní handicap). Z praktického hlediska však vidíme dva důvody pro omezení výzkumu na vlastní politickovědní instituce. Zaprvé nelze na jedné straně omezit náš přehled na zahraniční departamenty politických věd a následně v Česku započítávat i další katedry/instituty. Pokud bychom se rozhodli zahrnout i katedry příbuzných věd, výrazně by se zkomplikoval

sběr dat. Jak správně říká i Záhora, jde obvykle o (různě rozsáhlé) výseky, přičemž jejich relativní rozsah se nemusí shodovat v různých státech, univerzitách, ba ani v různém čase. Domníváme se, že přimíchávání dalších institucí (respektive studijních programů) by vedlo k větším problémům, než jaké by snad mohlo vyřešit. Jestliže v další části Záhora kritizuje výběr elitních univerzit pro jistou arbitrarnost jejich hodnocení, domníváme se, že by ještě více kritizoval (zřejmě jakékoliv) zahrnutí a vážení příbuzných oborů, respektive jejich výseků – to by totiž vždy bylo extrémně arbitrarní a n-systematické.

Zadruhé má Záhora naprostou pravdu, když říká, že i v politické vědě existují institucionální bariéry. Náš text však tyto bariéry nevytváří, pouze je reflektuje. Přitom první z autorů tohoto textu měl možnost i rámci současného pracovního zařazení pozorovat vytváření a udržování podobných bariér, a to i uvnitř jediného politologického pracoviště. Shodneme-li se na tom, že tyto bariéry existují, byla by chyba nastavit vlastní výzkum tak, že bychom jejich existenci pomíjeli. Jakkoliv tedy sympatizujeme se Záhorovým argumentem, nepovažujeme navržené řešení za smysluplné. V každém případě výzkum politiky mimo vlastní institucionalizovanou politickou vědu je originálním podnětem Záhory a je jen škoda, že jeho argument nejde dále.

V druhém bodě je Záhorův argument jednoznačný – námi využitě žebříčky vytvářejí pokřivený obraz reality. Jako autoři jsme stáli před volbou – buď porovnat stav české politické vědy s několika málo vybranými univerzitami, či se pokusit o srovnání širší. Rozhodli jsme se pro možnost druhou, abychom se vyhnuli kritice, že nalezené rozdíly jsou výsledkem výběru jedné či dvou specifických zahraničních univerzit a že nevypovídají o širším trendu v západní politické vědě. Následně bylo třeba vyřešit, zda vybrat univerzity (programy) náhodně, či zda se zaměřit na specifický typ univerzit. Rozhodli jsme se pro druhou možnost a sledovali univerzity elitní, které z řady důvodů hrají v národních oborech výraznou roli. Ostatně i české programy hrály podobnou roli, když produkovaly většinu Ph.D. zaměstnaných v oboru, určovaly pravidla pro habilitační a jmenovací řízení – čímž (ať k dobrému, či zlému) ovlivňovaly existenci celých pracovišť. Zdůrazněme však, že elitní pracoviště nemusí nutně odrážet trend na pracovištích běžných – spíše je budou v některých ohledech předbíhat.

Jistě se lze přit o tom, co lze definovat jako elitní univerzitu/program. V případě USA však nepovažujeme svůj výběr za problematický. Jelikož jsme navíc použili žebříček vzniklý v rámci oboru mezinárodních vztahů, lze se domnívat, že žebříček, který by více zohledňoval komparativní politiku a americký politický systém, nebo dokonce metody samy (*methods*), by mohl započtením univerzit jako Rochester ještě více podtrhnout význam metodologické výuky. Zda je kvantitativní orientace většiny elitních amerických programů bonusem pro obor, je otázka jiná, v našem textu neřešená.

Jak sami říkáme, výběr evropských univerzit (programů) byl mnohem problematictější (KK 2015: 32). Souhlasíme, že lze najít kandidáty na zahrnutí do případného rozšířeného seznamu. Bohužel sběr dat v případě evropských univerzit se ukázal jako mnohem problematictější než v případě USA, což nás vedlo k rozhodnutí neshírat data například za 25 či 30 univerzit. Ve snaze, aby náš výběr neodrážel pouze jednu jedinou národní výzkumnou tradici, jsme omezili počet univerzit z jednoho státu. V případě Záhorou zmiňované Británie jsme přitom mohli využít dat, jež byla zpracována i pro výběr programů v USA (Maliniak – Peterson – Tierney 2012). Není bez zajímavosti, že zatímco LSE, Oxford a Cambridge mají poměrně vysoké a konzistentní hodnocení nejen v Británii, ale i v dalších zemích (ať evropských, či amerických), autorem zmiňovaný Aberystwith vykazuje jednak o poznání nižší, ale především mnohem rozkolísanější hodnoty (Tamtéž: 62). Fakt, že hodnocení Aberystwithu bylo extrémně nevyrovnané i v případě Evropy podle nás ukazuje, že postrádá (třebas nezaslouženě) reputaci Oxfordu, Cambridge a LSE. Dodejme, že kandidátů na zahrnutí do našeho evropského vzorku z Británie by mohlo být více – například Essex, který je však silně kvantitativně orientovaný. Chápeme, že se

Záhorovi náš seznam nelíbí a že by preferoval výběr, který by více odrážel jeho epistemologické preference, otázka je, zda by takto účelový postup byl korektní.

I kdybychom připustili, že náš evropský výběr skutečně vykazuje zásadní systematickou chybu, stále by přinejmenším platilo, že téměř v každé evropské zemi (s mezinárodně etablovanou politickou vědou) nalezneme alespoň jednu instituci nabízející solidní přípravu v metodách (a to nejenom kvantitativních). Jinak řečeno, příslušně orientovaní studenti i badatelé mají kde získat klíčové kompetence. Fakt, že u nás tato možnost chybí, indikuje potenciálně závažnou překážku pro komplexní rozvoj oboru.

V tomto ohledu však musíme zmínit, že za větší problém svého výzkumu považujeme omezenou srovnatelnost výuky napříč jednotlivými programy a státy. Zejména jde o faktor kvality výuky kurzu a o to, zda jsou nabyté poznatky nějakým způsobem využívány ať již v jiných kurzech, či v závěrečných pracích. Tyto faktory jsme bohužel do našeho výzkumu nezahrnuli, ale domníváme se, že mohou hrát přinejmenším stejně výraznou roli jako samotný počet kurzů metod (nikoli ale tam, kde je počet roven nule).

Další kritika se týká kategorizace kurzů. Souhlasíme, že uvedená kategorizace neumožňuje odhalit případné přednosti/nedostatky v oblasti interpretativních metod. Bohužel zůstává běžné označovat interpretativní metody i metody případových a komparativních studií (kauzalistického typu) za kvalitativní metodologii. Rada vyučovaných kurzů kvalitativních metod ve svém názvu bohužel tyto dva přístupy nerozlišuje. Souhlasíme, že jde o konceptuálně nešťastné pojmenování – vítáme proto připravovanou knihu Víta Beneše a Petra Druláka (v tisku), která se snaží oprostit od dichotomie kvantitativní vs. kvalitativní. Jelikož jsou však mnohdy kurzy pojmenovány právě takto, dává smysl toto pojmenování využít i pro naši kategorizaci. Pokud bychom chtěli rozlišit interpretativní metody od metod kvalitativních kauzalistických, museli bychom pečlivě kategorizovat obsah jednotlivých kurzů a počítat, jaký díl celkového času je věnován tomu či onomu pojetí kvalitativních metod. Takový postup bohužel naráží na nedostatečnou rozpracovanost řady sylabů.

Dodejme, že podrobnější členění kvantitativních metod umožnily dva faktory. Především zde existuje dostatečná datová hustota, aby bylo smysluplné rozdělit kategorii na několik podtříd. Zároveň zde existuje i logický důvod, neboť principy statistické analýzy a matematického modelování jsou odlišné. Dále poměrně výrazná systematizace výuky statistických metod usnadňuje jejich snazší rozčlenění. Nakonec, ač považujeme adekvátní výuku metod za významnou napříč všemi metodologiemi, domníváme se, že u kvantitativních metod to platí dvojnásob. Jakkoliv se i tyto metody lze naučit samostudiem, s nulovým základem je úspěch podobného kroku spíše výjimkou (i proto, že se studenti někdy až nesmyslně statistiky bojí a k samostudiu vůbec nepřistoupí). Navíc z diskusí s řadou kolegů jsme zjistili, že vnímání rozdílů (náročnosti) mezi statistikou popisnou, základní statistikou inferenční a skutečně pokročilejšími metodami je někdy zamlžené.

Čtvrtá kritická připomínka se pak týkala spoléhání na výzkum od stolu a absence výzkumu participativního. Ač souhlasíme, že hlubší vhléd do fungování pracovišť může být velkým přínosem, nejsme si jisti, zda by takový výzkum dával přidanou hodnotu našemu textu. Jelikož nebylo smyslem článku hledat hlavní problémy českých pracovišť, ale prověřit stav metodologické výuky, přínos kritikem navrhovaného postupu (navíc nerealizovatelného na jiných než českých univerzitách) by byl omezený. Přírozeně v případné další studii zaměřené na několik málo vybraných programů by takový typ výzkumu mohl poskytnout velmi cenné informace – zejména o kvalitě výuky a jejímu propojení s ostatními předměty atd. Zahrnutí dalších informací by jistě poskytlo plastičtější a komplexnější obraz, pochybujeme však, že by vzhledem k našemu cíli změnilo naše hlavní závěry.

METODY JAKO NÁSTROJ MOCI

Za nejdůležitější ze Záhorova příspěvku považujeme pasáž o metodách jakožto nástrojích moci. I zde však musíme zdůraznit, že náš text neměl ambici tuto problematiku

řešit.⁶ O to více nás zaráží, že ačkoliv Záhora (2016: s. 74) tvrdí, že chce doplnit náš text o perspektivu disciplinární politiky, zůstává nakonec na povrchu problému, aniž by přinesl originální či rozpracovanou tezi. Využíváme tedy poskytnutého prostoru k rozšíření této zásadní otázky. Níže proto nastiňujeme několik základních způsobů, jakými mohou ať naturalisté, či interpretativisté zneužívat (výuky) metod ve svůj mocenský prospěch.

Metody, zejména pak ty sofistikovanější skutečně mohou sloužit jako účinná bariéra pro vstup „nevítaných osob/skupin“ do hájemství určité výzkumné komunity. Tento mechanismus je dobře známý ze střetávání ekonomů a ekonomických geografů (viz Duranton – Rodriguez-Pose 2005). V extrémnější formě pak absence určitých metod může být označena za znak nevědeckosti (či přímo šarlatánství). Přitom tyto politiky mohou panovat jak mezi skupinami s odlišnou epistemologickou orientací, tak uvnitř například naturalistického tábora. Apriorní odpor k například kauzální inferenci a s ní spojeným metodám však mohou naopak uplatnit i interpretativci. Alternativním postupem pro ně pak může být nepřiměřená kritika kauzální inference u (nejenom) studentských prací. Jelikož prokázání (operativní) kauzality nade vši pochybnost je u observačních studií nesmírně náročné, nabízí se možnost kritizovat (prakticky jakoukoliv) kauzální inferenci jako nepodloženou a tím odradit studenty i badatele od formulování, testování a rozvíjení kauzálních argumentů. Tyto způsoby zneužívání metodologických standardů jsou zřejmé. Zajímavějším se proto jeví (ne)podpora výuky metod jako nástroj pro formování preferencí studentů (budoucích badatelů).

Předpokládejme, že metodologická korektnost je skutečně výraznějším kritériem hodnocení v případě prací naturalistických. Platí-li tento předpoklad, pak je to příležitost pro interpretativisty v souboji s jejich oponenty. Vždyť pouze tím, že budou (třebas i jen podvědomě) podporovat minimalizaci metodologické výuky (zejména té určené pro kauzální inferenci), mohou výrazně poškodit skupinu studentů – budoucích výzkumníků, kteří se neztotožňují s interpretativistickým pohledem. Tito budoucí badatelé budou posléze výrazně znevýhodněni proti svým interpretativistickým kolegům, neboť budou postrádat potřebné kompetence. V dlouhodobé perspektivě tak budou zaostávat kauzálně orientované skupiny proti skupinám interpretativním, například co se týče publikačního úspěchu. V takové situaci bude pro mnoho (například doktorských) studentů racionální upouštět od kauzálního výzkumu, což dále posílí interpretativistický tábor. Samozřejmě si lze představit i opačnou situaci, kdy metodologická výuka dominovaná naturalisty může lehce sklouznout k paušalizujícímu odmítnutí interpretativní metodologie.

Náš stručný exkurz jistě nezahrnuje všechny možné praktiky využití metod pro vnitrooborový boj, stejně tak nemůžeme říci, do jaké míry se v našem prostředí takový souboj odehrává.⁷ Pouze poukazujeme na to, že Záhorou nastíněná dynamika vnitrooborového boje není plastická a nebere v potaz české prostředí. Aniž bychom se dovolávali Foucaulta, souhlasíme s tím, že výzkum vnitrooborových mocenských praktik je mimořádně zajímavou otázkou. Máme však za to, že Záhora zůstal svému prohlášení o doplnění našeho výzkumu o tuto perspektivu hodně dlužen.

* * *

Záhorův text podnětně doplňuje náš výzkum o řadu oborově významných postřehů. V některých bodech s ním jednoznačně souhlasíme, byť občas pochybujeme, že by uplatnění jeho doporučení vedlo k odlišným výsledkům našeho výzkumu. Domníváme se, že tento rozkol je způsoben mimo jiné posunutým chápáním jak hlavního cíle našeho článku, tak našeho hlavního argumentu. Naším cílem nikdy nebylo odhalit hlavní problém české politické vědy, nýbrž poskytnout základní přehled jednoho z potenciálně významných problémů české politické vědy.

Zopakujme, že článek vznikl ve specifickém českém kontextu, který se notně liší jak od kontextu západoevropského, tak severoamerického. Nepůsobíme v prostředí, kde by

dominovaly statistické přístupy (právě naopak), kde by KKV 1994 plnila evangelizační úlohu nebo kde by metodologický purismus ohrožoval rozvoj oboru. Naše prostředí spíše trápí problém opačný (viz i Bureš – Mareš – Waisová 2016). V tomto kontextu má smysl se ptát, zda absolventi našich oborů dostávají alespoň nutný metodologický základ. Je třeba si uvědomit, že v českém prostředí nejsou ohroženou skupinou interpretativci, nýbrž kvantitativci.⁸ Proto náš argument směřoval právě tímto směrem a naše podpora rozvoji kvantitativních kurzů je omezená na tento kontext.

Je škoda, že řada cenných postřehů našeho kritika nebyla hlouběji rozvedena. Nabízí se otázka predikční schopnosti politických vědců v detailnějších, techničtějších otázkách. Pokud by skutečně platilo, že například výše zmíněný Mearsheimerův predikční úspěch (1991) byl jen výjimkou, vskutku by to vrhalo velmi špatné světlo na možnosti pozitivisticky orientovaných přístupů (a vice versa).

Podobně zásadním tématem je výzkum politiky mimo katedry politické vědy. Zde se nabízí řada výzkumných otázek řešících limity přenosu teorií a metod,⁹ ale i vylučování jiných skupin atd. V návaznosti na to pak za neopominutelný okruh považujeme ustanovování a reprodukci vnitro- i vněoborových bariér a využívání metod pro soupeření uvnitř oboru. Tyto otázky by si však zasluhovaly více než jen pár vět či odstavců.

¹ U kritického výzkumu lze tvrdit, že může využívat i kauzálních tvrzení, a proto může těžit i z metodologických poznatků naturalistického tábora (viz metodologické problémy níže zmíněného Doddse 2008).

² Poskytnutý prostor neumožňuje rozvinout otázku o metodologické úrovni typických prací jednotlivých přístupů. Snad ilustrativním (byť obtížně zobecnitelným) příkladem může být srovnání prací zkoumajících vliv neokonzervatismu na vznik války v Iráku v roce 2003 za využití kontrafaktuální analýzy; první z pera kritického geopolitika Klause Doddse (2008), druhá pak z pera Franka Harveyho (2012). Domníváme se, že rozdíl nemůže být markantnější.

³ Jsou-li tato opatření zavedena do praxe, lze jejich efektivitu měřit lépe než v případě obecnější kritiky a doporučení.

⁴ Existují přirozeně výjimky. Přímo z oblasti vojenství lze zmínit izraelský institut OTRI (poskytující operační vzdělávání důstojníků před rokem 2008). Pod vedením Shimona Naveha došlo k širokému využití postmoderních konceptů. Faktem je, že OTRI byl tvrdě (a oprávněně) kritizován a po chabých výkonech izraelských sil ve válce s Hizballáhem zrušen (viz Kober 2008: 31–32).

⁵ V této souvislosti zmiňme, že jedním z nejúspěšnějších autorů oboru je Souleimanov (Souleimanov – Aliyev 2015), který však institucionálně spadá pod Institut mezinárodních studií (IMS FSV).

⁶ Vzhledem k tomu, že ani jeden z autorů nepovažuje statistiku za jeho/její metodologii první volby, z případného navýšení kvantitativních metodologických předmětů zřejmě nebudeme přímo těžit.

⁷ Naše omezené zkušenosti ukazují, že otázka zavádění nových metodologických kurzů či propagace nových metod ve výzkumu je sice politikum, nicméně zájmy epistemologických táborů mnohdy hrají druhořadou roli.

⁸ Například ÚMV i katedra bezpečnostních studií na FSV UK jsou dominovány interpretativisty a kriticky orientovanými výzkumníky.

⁹ Ilustrací obtíží a prchavosti přenosu metodologických kompetencí může být kvantitativní článek šesti ostravských geografů o geopolitických představách české veřejnosti (Mácha et al. 2015). Statistická kompetence zde však musela být zajištěna pomocí spoluautora – ekonomického geografa, který statistické metody (včetně například interakčních efektů) používá pro svůj primární výzkum (například Ženka et al. 2015). V tomto případě sice došlo k synergii několika politických geografů s geografem ekonomickým (což lze vítat), ke skutečnému přenosu *know-how* však nedošlo, což může ovlivnit budoucí pokračování či rozvedení zajímavého výzkumu.

Literatura

- Banta, Benjamin (2012): Analysing discourse as a causal mechanism. *EJIR*, Vol. 19, No. 2, s. 379–402.
- Beneš, Vít – Drulák, Petr (eds., v tisku): *Metodologie výzkumu politiky*. Praha: Slon.
- Biddle, Stephen (2004): *Military Power, Explaining Victory and Defeat in Modern Battle*. Princeton: Princeton University Press.
- Bureš, Oldřich – Mareš, Miroslav – Waisová, Šárka (2016): Výzkum a studium mezinárodní bezpečnosti v České republice v zrcadle článků publikovaných v Mezinárodních vztazích. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 51, No. 1, s. 41–55.
- Dodds, Klaus (2008): Counter-Factual Geopolitics: President Al Gore, September 11th and the Global War on Terror. *Geopolitics*, Vol. 13, No. 1, s. 73–99.
- Duranton, Gilles – Rodríguez-Pose, Andrés (2005): When Economists and Geographers Collide, Or The Tale of the Lions and the Butterflies. *Environment and Planning A*, Vol. 37, No. 10, s. 1695–1705.

- Fendrych, Luboš (2016): Normativní kritická geopolitika jako geografie praktická? Reflexe a kritika současného výzkumu. *Informace ČGS*, Vol. 35, No. 1, s. 1–11.
- Harvey, Frank (2012): President Al Gore and the 2003 Iraq War: A Counterfactual Test of Conventional “W”isdom. *Canadian Journal of Political Science*, Vol. 45, No. 1, s. 1–32.
- Haun, Phil – Jackson (2016): Breaker of Armies: Air Power in the Easter Offensive and the Myth of Linebacker I and II in the Vietnam War. *International Security*, Vol. 40, No. 3, s. 139–178.
- Chernoff, Fred (2007): *Theory and Metatheory in International Relations*. New York: Palgrave.
- Kober, Avi (2008): The Israel Defense Forces in the Second Lebanon War: Why the Poor Performance? *Journal of Strategic Studies*, Vol. 31, No. 1, s. 3–40.
- Kofroň, Jan (2012): Geografie fragmentovaná jako geografie úspěšná? Postmoderní sen noci ostravské. *Informace ČGS*, 31, č. 1, s. 1–10.
- Kofroň, Jan (2013): Inkluzivní sny v exkluzivní realitě. *Informace ČGS*, 32, č. 2, s. 34–43.
- Kofroň, Jan – Kruntorádová, Ilona (2015): Česká cesta metodologického vzdělávání v politické vědě v mezinárodní perspektivě. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 50, No. 4, s. 26–48.
- Lupovici, Amir (2009): Constructivist methods: A plea and manifesto for pluralism. *Review of International Studies*, Vol. 35, No. 1, s. 195–218.
- Mácha, Pavel – Drobík Tomáš – Šumberová, Monika – Ženka, Jan – Tenzin, Eva – Špirková, Petronela (2015): Geopolitické představy české veřejnosti. *Geografie*, Vol. 120, No. 4, s. 564–584.
- Mamadouh, Virginia (2010): Critical Geopolitics at a (not so) Critical Junction. *GeoJournal*, Vol. 75, s. 320–321
- Maliniak, Daniel – Peterson, Susan – Tierney, Michael (2012): *Trip around the World: Teaching, Research, and Policy Views of International Relations Faculty in 20 Countries*. Virginia: The Institute for the Theory and Practice of International Relations at the College of William & Mary, Williamsburg.
- Mearsheimer, John (1981): Maneuver, Mobile Defense and the NATO Central Front. *International Security*, Vol. 6, No. 3, s. 104–122.
- Mearsheimer, John (1982): Why the Soviets Can’t Win Quickly in Central Europe. *International Security*, Vol. 7, No. 1, s. 3–39.
- Mearsheimer, John (1983): *Conventional Deterrence*. Ithaca: Cornell University Press.
- Mearsheimer, John J. (1990): Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War. *International Security*, Vol. 15, No. 1, s. 5–56.
- Mearhsiemer, John (1991): A War the U.S. Can Win – Decisively. *Chicago Tribune*, January 15, 1991, <<http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/P0001.pdf>>.
- Pape, Robert A. (1996): *Bombing to Win: Air Power and Coercion in War*. Ithaca: Cornell University Press.
- Salter, Mark B. – Mutlu, Can E. (2013): *Research Methods in Critical Security Studies: An Introduction*. New York: Routledge.
- Souleimanov, Emil – Aliyev, Huseyn (2015): Blood Revenge and Violent Mobilization: Evidence from the Chechen Wars. *International Security*, Vol. 40, No. 2, s. 158–180.
- Talmadge, Caitlin (2015): *Dictator’s army: Battlefield Effectiveness in Authoritarian Regimes*. Ithaca: Cornell University Press.
- Záhora, Jakub (2016): O nutnosti reflexe oborových norem. Odpověď Janu Kofroňovi a Iloně Kruntorádové. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 51, No. 3, s. 73–83.
- Ženka, Jan – Novotný, Josef – Slach, Ondřej – Květoň, Victor (2015): Industrial specialization and economic performance: A case of Czech microregions. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography*, Vol. 69, No. 2, s. 67–79.